

BOŘEK A BOŽKA PO STOPÁCH VZNIKU NÁZVŮ OBCÍ

Vzdělávací oblast:	Člověk a jeho svět
Výstupy RVP:	Žák rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifík.
Věk:	3. – 5. třída
Anotace:	Dva šneci Bořek a Božka se pomalým krokem vydávají prozkoumat region Lanškrounsko. S nimi se žáci pomocí komiksu, obrázkových hádanek a krátkého textu dozvědí, jak vznikly názvy obcí v regionu Lanškrounsko.
Časová dotace:	1 – 2 vyučovací hodiny
Pomůcky:	nakopírované pracovní listy pro žáky

TEORETICKÁ ČÁST

Původ názvu obce

Albrechtice

První zmínka o Albrechticích (Albrechtsdorf) pochází z roku 1304 z donační listiny krále Václava II. Zbraslavskému klášteru. Podoba jména vesnice je typicky kolonizační a vychází z osobního jména lokátora obce. Později byl německý název zkomolen na Obelsdorf a v této podobě byl používán až do roku 1945.

Cotkytle

První zmínka o Cotkytli pochází z roku 1350, kdy do litomyšlského biskupství byla přidána i část šumpereckého děkanátu a mezi jinými místy i Cotkytle. Místní jméno obce, z něhož se dá soudit, že byla založena německými kolonisty, pochází ze slova Zottkittel (chlupatá halena). Jméno Cotkytle je složené z německých výrazů Zott (chlupatý) a -kittel (kytlice, halena), upřesnil jazykovědec Harvalík. Podle něj název Cotkytle spadá mezi takzvaná jména výstražná. Kdo byl v blízkosti osady Cotkytle, měl dávat pozor. Jméno ho varovalo, že se ocitl v místě, kde není právě bezpečno. Doslova: „Jde ti o kytlici!“

Pořadna ČT: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10168943030-divnopis/408235100281024-divnopis-cotkytle/>

Damník

První zmínka o Damníkovu (Thomigsdorf) pochází z roku 1304 z donační listiny krále Václava II. Zbraslavskému klášteru. Místní jméno má původ v osobním jméně Damík, jak dokládá první česká podoba Damykow. Při úředním stanovení místního jména roku 1854 na dnešní Damník tak vlastně došlo k omylu, neboť se předpokládalo, že podoba Damíkov je nářeční a jazykově správný je Damník.

Dolní Čermná + Horní Čermná

První zmínka o Čermné (Rotenwasser) pochází z donační listiny Václava II. z roku 1304, jíž daroval celé Lanškrounsko Zbraslavskému klášteru. Její místní jméno má původ v pojmenování potoka, jehož voda se vyplavovanými usazeninami barvila do červena (staročesky „čermnala“). Čermná byla až do roku 1935 jednou obcí, poté se rozdělila na horní konec (Horní Čermnou) a dolní konec (Dolní Čermnou).

Horní Heřmanice

První písemná zmínka o Horních i Dolních Heřmanicích (Hermansdorf) pochází z roku 1304 z donační listiny krále Václava II. Zbraslavskému klášteru. Tehdejší podoba jména vesnice je typicky kolonizační a vychází z osobního jména zakladatele obce. Část Rýdrovice získala jméno po vrchním správci lanškrounského panství, Riederovi.

Lanškroun

Město Lanškroun bylo založeno ve 13. století (první písemná zmínka 1285) a jeho jméno Landeskrona - „Zemská koruna“ - zvýrazňovalo význam sídla na rozhraní Čech, Moravy a Slezska. Leží v Lanškrounské kotlině pod nejnižšími výběžky Orlických hor.

Luková

První písemná zmínka o obci pochází z roku 1304. Je ve věnovací listině českého krále Václava II. klášteru na Zbraslavi. V této listině je obec zmiňována jako Lukow, jinde Lucov (latinsky). Jméno dostala vesnice od rozsáhlých luk a dokazuje český původ.

Ostrov

Poprvé je obec připomínána jako villa Michaelis v roce 1292 v první donační listině krále Václava II., jíž daroval Lanšpersko jím založenému klášteru na Zbraslavi. Podruhé je připomínána roku 1304 jako Michelsdorf v druhé darovací listině, v níž panovník kromě Lanšperska přidal cisterciákům ještě Lanškrounsko. Původ jména (z osobního jména lokátora – zakladatele) vypovídá o založení německými kolonisty. Už před husitskými válkami se ale Ostrov začal počesťovat. Zatímco ještě roku 1412 je zmiňován v listině litomyšlského biskupa Jana Železného pod německým názvem Michelsdorf, v roce 1417 se poprvé objevuje jeho české pojmenování jako Vostrev v třebovské městské knize. Pro české pojmenování obce bylo používáno následujících jmen: Ostrva, Wostrew, Wustrov, Vostrev. Název Ostrov se ustálil až mnohem později. Původní význam tohoto jména s jistotou neznáme. Podle německé teorie je jméno odvozeno zkomolením německé přezdívky Wüstdorf, ves pustin. Ovšem používání této přezdívky pro Ostrov není nikde doloženo. Podle současné teorie vzniklo jméno obce podle její polohy mezi potoky.

Rudoltice

První písemná zmínka o vesnici (Rudolfsdorf) pochází z roku 1304 z donační listiny krále Václava II., kterou daroval celé Lanškrounsko Zbraslavskému klášteru. Místní jméno je typicky kolonizační a původ má v osobním jméně Rudolf – zakladatel vsi.

Tatenice

V nejstarších listinách je obec nazývána Tetnitz (1267 a 1360), Detinz (1350) a Tatenicze (1664). Název Tatenice nabízí několik možností výkladu svého původu:

- Odvozen příponou –ice k osobnímu jménu Taten, to je domácí podoba s příponou -en:
 - od staročeského osobního jména TATB = zloděj, což je vzhledem k umístění obce u obchodní stezky v hlubokých hraničních lesích s kopcovitým terénem i pravděpodobné,
 - od staročeského osobního jména TAT = otec
- Odvozen z německého TETNITZ s českou příponou –ice

Pověst o založení obce:

Kolem roku 1000 osídlili horníci z dolního Francka-Bavorska takzvaný Tatzengraben (die Tatz = tlapa, der Graben = příkop), a tak založili obec Tatenice. Při jejich příchodu byla krajina ještě zalesněna. V mokré, močalovité půdě byly nalezeny stopy medvědích tlap, a snad proto nazvali osídlenci místo, kde se usadili, „Tatzengraben“. Z tohoto původního pojmenování vzniklo časem „Täzend“, později pak „Tetnitz“ a konečně „Tattenitz“. Nyní je český název „Tatenice“ používán v jednotném čísle – „v Tatenici“.

Třešňovec

První písemná zmínka o Třešňovci (Johnsdorf) pochází z roku 1304 z donační listiny krále Václava II., kterou daroval Lanškrounsko Zbraslavskému klášteru. Tehdejší podoba jména vesnice je typicky kolonizační a vychází z osobního jména lokátora obce. Třešňovec byl tehdy jedinou vsí, která se až začátkem 16. století začala rozlišovat na horní a dolní část, přičemž Dolní Třešňovec byl řazen spíše k předměstí lanškrounskému. Později byl Třešňovec odvozen od třešňového údolí, nacházejícího se v obci.

Výprachtice

První písemná zmínka o Výprachticích (Wiprechtsdorf) pochází z roku 1304 z donační listiny krále Václava II., kterou daroval Lanškrounsko Zbraslavskému klášteru. Tehdejší podoba jména vesnice je typicky kolonizační a vychází z osobního jména lokátora obce.

Koburk – pověst

K poplužníku panskému dvoru ve Výprachticích s ovčínem na Pláňavech byli Jablonečtí povinni robotou (obilí posekat, ovázat a pod střechu odvážet). Za to jim byly vrchností vystrojeny obžínky. Dvůr vyhořel a pozemky, které k němu náležely, byly za vrchního správce Riedera koncem osmdesátých let osmnáctého století rozděleny na lány a prodány i s dvorem obyvatelstvu, které si ve zbylých zdech vystavělo příbytky. Po nařízení knížecího úřadu dostala nová obec jméno Koburk, na počest rakouského polního maršálka Bedřicha, vévody sasko-koburského.

Žichlínek

První písemná zmínka o Žichlítku (Sichelsdorf) pochází z roku 1304 z donační listiny krále Václava II., kterou daroval Lanškrounsko Zbraslavskému klášteru. Tehdejší podoba jména vesnice je typicky kolonizační a vychází z osobního jména lokátora obce. Tomu byla často za provedené dílo dědičně svěřena vesnická rychta a úřad rychtáře, který vesnici zastupoval a reprezentoval vrchnost.

Ilustrace: Mgr. Bc. Žaneta Hrubešová

Postup lekce

1. Komiks

Přečtěte si společně se žáky komiks, který je úvodem k tématu o vzniku názvů obcí.

2. Pracovní list – Vylušti názvy obcí

Pracovní list obsahuje obrázkové hádanky názvu obcí, podle toho, jak vznikl jejich název. Pokud si nebudou žáci vědět rady, nic se neděje, doplní si obrázky po společné četbě textu.

(Rudolf + Dorf = Rudolfsdorf = Rudoltice)

Popř. můžete společný text rozstříhat na kartičky podle obcí a rozvěsit je po třídě, jako nápovědu.

Žáci si je budou chodit číst a pokud odhalí hádanku, vrátí se ji vyplnit do sešitu.

3. Pracovní list – německé názvy

Žáci odhadují podle německých názvů správné české názvy obcí. Měla by následovat diskuze, čím se řídili, co jim pomohlo v rozhodování, zda jim německé názvy připomínají české apod.

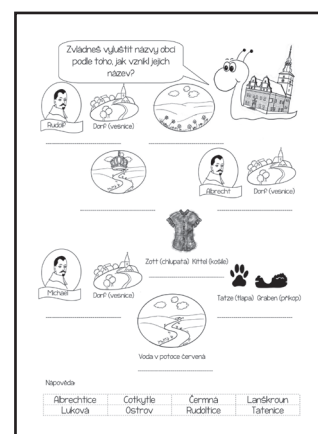
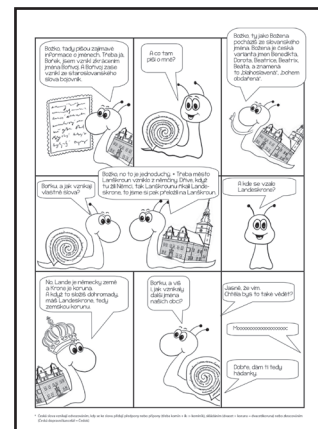
4. Společná četba – Jak to bylo doopravdy?

Velmi zjednodušeně popsáno, jak názvy obcí vznikly. Někdy se řídíme podle písemných pramenů, někdy podle pověsti.

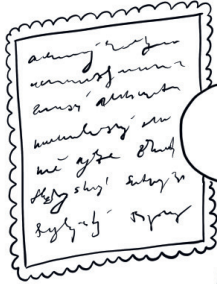
5. Doplnující aktivity – reflektivní list

Pokud se vám lekce líbila a chcete v ní ještě chvílku pokračovat, nabízím rozšiřující pracovní list, kdy žáci zjišťují původ svého jména a v druhém úkolu vymýšlí název vlastní obce. Tuto obec nakreslí do příslušného rámečku.

6. Řešení

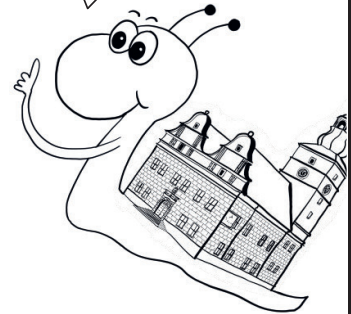
Božko, tady pišou zajímavé informace o jménech. Třeba já, Bořek, jsem vznikl zkrácením jména Bořivoj. A Bořivoj zase vznikl ze staroslovanského slova bojovník.

A co tam piší o mně?

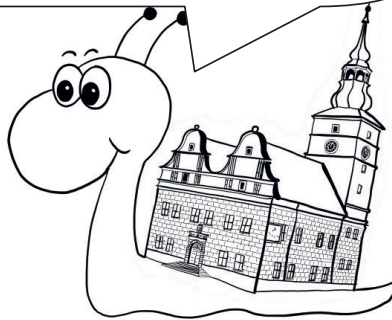
Božko, ty jako Božena pocházíš ze slovanského jména. Božena je česká varianta jmen Benedikta, Dorota, Beatrice, Beatrix, Beáta, a znamená to „blahoslavená“, „bohem obdařená“.

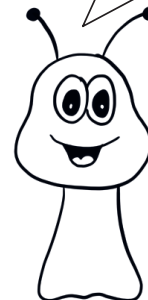
Bořku, a jak vznikají vlastně slova?

Božko, no to je jednoduchý. * Třeba město Lanškroun vzniklo z němčiny. Dříve, když tu žili Němci, tak Lanškroun u říkali Landeskronen, to jsme si pak přeložili na Lanškroun.

A kde se vzalo Landeskronen?

No, Lande je německy země a Krone je koruna. A když to složíš dohromady, máš Landeskronen, tedy zemskou korunu.

Bořku, a viš i, jak vznikaly další jména našich obcí?

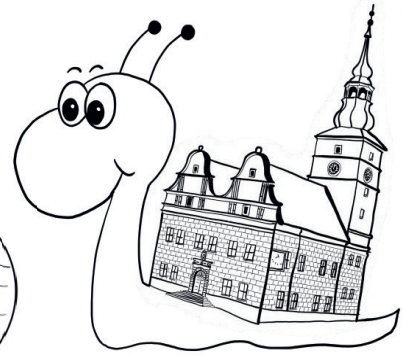
Jasně, že vím. Chtěla bys to také vědět?

Mooooooooooooooooooooo

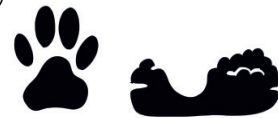
Dobře, dám ti tedy hádanky.

* Česká slova vznikají odvozováním, kdy se ke slovu přidají předpony nebo přípony (třeba komin + ik -> kominík), skládáním (dvacet + koruna = dvacetikoruna) nebo zkracováním (Česká dopravní kancelář = Čedok)

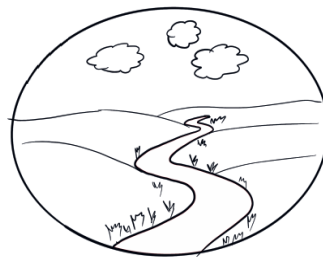
Zvládneš vyluštit názvy obcí podle toho, jak vznikl jejich název?

Zott (chlupatá) Kittel (košile)

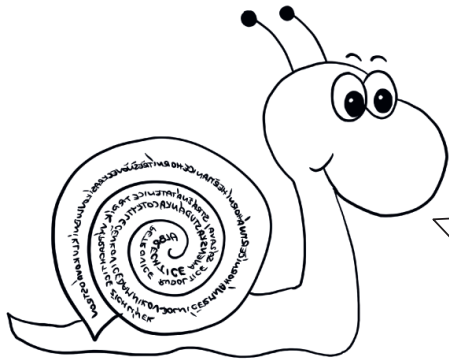
Tatze (tlapa) Graben (příkop)

Voda v potoce červená

Nápověda:

Albrechtice	Cotkytle	Čermná	Lanškroun
Luková	Ostrov	Rudoltice	Tatenice

V době, kdy v Čechách žilo mnoho německých obyvatel, se i české vesnice musely jmenovat německy.

Zkus spojit české a německé názvy dohromady:

Albrechtice

Čenkovice

Čermná

Damník

Heřmanice

Luková

Ostrov

Rudoltice

Trpík

Třešňovec

Výprachtice

Žichlínek

Thomigsdorf

Olbersdorf

Michelsdorf

Tschenkowitz

Hermanitz

Rothwasser

Türpes

Johnsdorf

Rudolfsdorf

Weipersdorf

Sichelsdorf

Lukau

Jak to tedy doopravdy bylo?

Albrechtice

Podoba jména vesnice vychází z osobního jména zakladatele obce Albrechta – Albrechtsdorf, později Albrechtice. Tomu byla často za provedené dílo dědičně svěřena vesnická rychta a úřad rychtáře, který vesnici zastupoval a reprezentoval vrchnost.

Cotkytle

Jméno obce pochází ze slova Zottkittel (chlupatá halena). Jméno Cotkytle je složené z německých výrazů Zott (chlupatý) a -kittel (kýtlice, halena). Kdo byl v blízkosti osady Cotkytle, měl dávat pozor. Jméno ho varovalo, že se ocitl v místě, kde není právě bezpečno. Doslova: „Jde ti o kýtlici!“ Dnes bychom spíše řekli „Jde ti o krk.“

Damníkov

Původně Thomigsdorf. Jméno má původ v osobním jméně Damík, jak dokládá první česká podoba Damykow. Při úředním stanovení místního na dnešní Damníkov tak vlastně došlo k omylu, neboť se předpokládalo, že podoba Damíkov je nářeční a jazykově správný je Damníkov.

Dolní Čermná + Horní Čermná

Jméno Čermné (německy Rotenwasser) má původ v pojmenování potoka, jehož voda se vyplavovanými usazeninami barvila do červená (staročesky „čermnala“). Čermná byla až do roku 1935 jednou obcí, poté se rozdělila na horní konec (Horní Čermnou) a dolní konec (Dolní Čermnou).

Horní Heřmanice

Podoba jména vesnice vychází z osobního jména zakladatele obce Hermana – Hermansdorf, později Heřmanice. Část Rýdrovice získala jméno po vrchním správci lanškrounského panství, Riederovi.

Lanškroun

Město Lanškroun bylo založeno ve 13. století a jeho jméno Landskrone - „Zemská koruna“ - zvýrazňovalo význam sídla na rozhraní Čech, Moravy a Slezska.

Luková

Slyšíš v názvu české slovo? Ne? Poradím ti. Když jedeš do Lukové, kolem ní je hodně polí a, kde rostou květiny. Už víš?

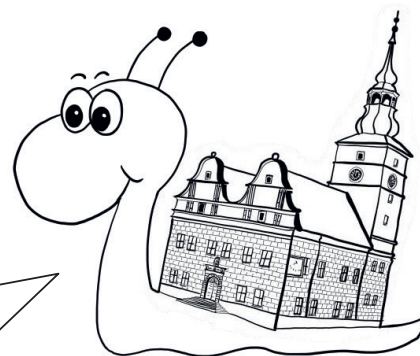
Jméno dostala vesnice od rozsáhlých luk a dokazuje český původ. Německy se jmenovala Lukow a latinsky Lucov.

- Ostrov** Podoba jména vesnice vychází z osobního jména zakladatele obce Michael – Villa Michaelis neboli Michelsdorf. Původ jména vypovídá o založení německými kolonisty. Pro české pojmenování obce bylo používáno následujících jmen: Ostrva, Wostrew, Wustrov, Vostrev. Název Ostrov se ustálil až mnohem později. Původní význam tohoto jména s jistotou neznáme. Podle německé teorie je jméno odvozeno zkomolením německé přezdívky Wüstdorf, ves pustin. Ovšem používání této přezdívky pro Ostrov není nikde doloženo. Podle současné teorie vzniklo jméno obce podle její polohy mezi potoky.
- Rudoltice** Podoba jména vesnice vychází z osobního jména zakladatele obce Rudolf – Rudolfsdorf, později Rudoltice. Tomu byla často za provedené dílo dědičně svěřena vesnická rychta a úřad rychtáře, který vesnici zastupoval a reprezentoval vrchnost.
- Tatenice** V nejstarších listinách je obec nazývána Tetnitz, Detinz a Tatenicze. **Pověst o založení obce:** Kolem roku 1000 osídlili horníci z dolního Francka-Bavorska takzvaný Tatzengraben (die Tatze = tlapa, der Graben = příkop), a tak založili obec Tatenice. Při jejich příchodu byla krajina ještě zalesněna. V mokré, močálovité půdě byly nalezeny stopy medvědíh tlap, a snad proto nazvali osídlenci místo, kde se usadili, „Tatzengraben“. Z tohoto původního pojmenování vzniklo časem „Täzend“, později pak „Tetnitz“ a konečně „Tattenitz“. Nyní je český název „Tatenice“ používán v jednotném čísle – „v Tatenici“.
- Třešňovec** Podoba jména vesnice vychází z osobního jména zakladatele obce John – Johnsdorf, později Třešňovec. Třešňovec byl tehdy jedinou vsí, která se až začátkem 16. století začala rozlišovat na horní a dolní část, přičemž Dolní Třešňovec byl řazen spíše k předměstí lanškrounskému.
- Výprachtice** Podoba jména vesnice vychází z osobního jména zakladatele obce Wiprecht – Wiprechtsdorf, později Výprachtice. Tomu byla často za provedené dílo dědičně svěřena vesnická rychta a úřad rychtáře, který vesnici zastupoval a reprezentoval vrchnost.
- Koburk – pověst** K poplužníku panskému dvoru ve Výprachticích s ovčínem na Pláňavech byli Jablonečtí povinni robotou (obilí posekat, ovázat a pod střechu odvážet). Za to jim byly vrchností vystrojeny obžínky. Dvůr vyhořel a pozemky, které k němu náležely, byly za vrchního správce Riedera koncem osmdesátých let osmnáctého století rozděleny na lány a prodány i s dvorem obyvatelstvu, které si ve zbylých zdech vystavělo příbytky. Po nařízení knížecího úřadu dostala nová obec jméno Koburk, na počest rakouského polního maršálka Bedřicha, vévody sasko-koburského.

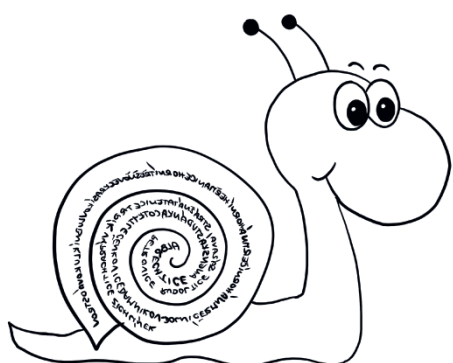
Žichlínek

Podoba jména vesnice vychází z osobního jména zakladatele obce Sichling – Sichelgsdorf, později Žichlínek. Tomu byla často za provedené dílo dědičně svěřena vesnická rychta a úřad rychtáře, který vesnici zastupoval a reprezentoval vrchnost.

Božko, poslouchej, ještě podle pověsti O beranech a Beranech někteří českobratrští občané, aby nemuseli opouštět své statky a aby se nemuseli ubírat do vyhnanství, na oko přijímali latinskou víru, i když potají zůstávali stoupenci té své, staré. Takovým tajným vyznavačům přezdívali římskokatolíci berani a večer jim pod okny bečivali. Přemnohým tato nadávka zůstala, jako jejich příjmení. Tak se vysvětluje množství Beranů v obci Horní Heřmanice.

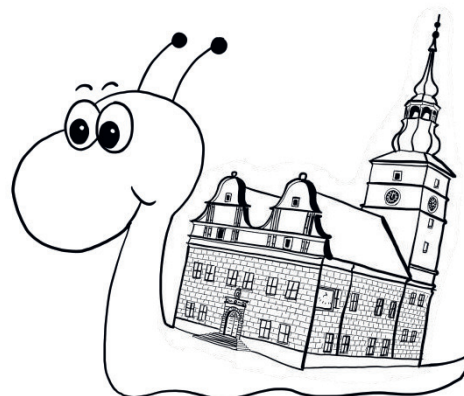

Doplňující úkoly:

Zjisti, jak vzniklo
tvoje vlastní jméno
a co znamená.

Jak by se jmenovala
obec, kterou bys
zakládal/a? Co vše by
v ní bylo? Nakresli ji.

Zvládneš vyluštit názvy obcí podle toho, jak vznikl jejich název?

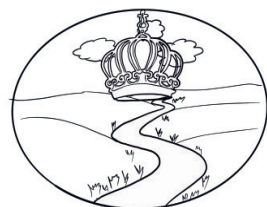
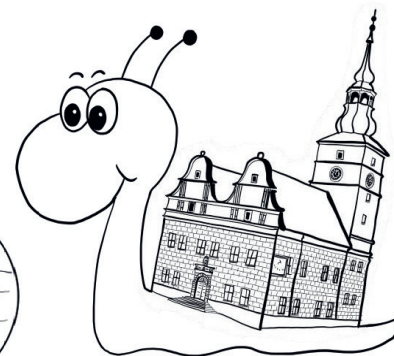
Rudolf

RUDOLTICE

Dorf (vesnice)

LUKOVÁ

LANŠKROUN

Albrecht

ALBRECHTICE

Dorf (vesnice)

Zott (chlupatá) Kittel (košile)

COTKYTLE

Michael

OSTROV

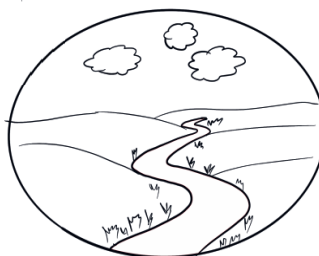

Dorf (vesnice)

Tatze (tlapa) Graben (příkop)

TATENICE

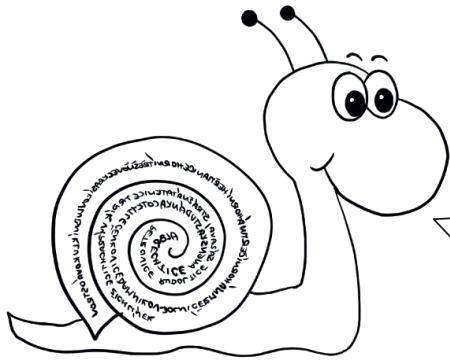

Voda v potoce červená

ČERMNÁ

Nápověda:

Albrechtice	Cotkytle	Čermná	Lanškroun
Luková	Ostrov	Rudoltice	Tatenice

V době, kdy v Čechách žilo mnoho německých obyvatel, se i české vesnice musely jmenovat německy.

Zkus spojit české a německé názvy dohromady:

